

Р. І. Грешко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
ORCID ID:0000-0003-3054-356X
В. М. Харабара,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
ORCID ID:0000-0002-8555-6440

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.29

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

R. Greshko,
PhD in Economics, Associate Professor, Chernivtsi National Fedkovych University
V. Kharabara,
PhD in Economics, Associate Professor, Chernivtsi National Fedkovych University

FORMATION OF THE SYSTEM OF MONITORING THE FINANCIAL INABILITY ENTERPRISES

Публікацію присвячено дослідженню проблем формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств в сучасних умовах. Проведено аналіз публікацій, що присвячені проблематиці аналізу фінансової неспроможності підприємств та визначено необхідність побудови цілісної системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств. У статті визначено, що система моніторингу фінансової неспроможності підприємств – це своєрідна інформаційна система, котра сигналізує менеджменту підприємству про можливі небезпеки, що можуть наплинути на нього як із зовнішнього, так і з внутрішнього середовища, а результатом її використання повинно бути підвищення платоспроможності, прибутковості та поліпшення фінансового стану підприємств за допомогою комплексу послідовних та взаємопов'язаних фінансових операцій, розроблених за ініціативою менеджменту підприємств, такі зацікавлених суб'єктів ринку. В дослідженні автори виділяють шість етапів формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств: визначення об'єктів спостереження в діяльності підприємств; формування інформаційної бази; розрахунок фінансових показників та їх змін у динаміці; аналіз рівня негативних тенденцій фінансово-господарської діяльності підприємств; обґрунтування висновків та рекомендацій щодо поліпшення показників фінансового стану підприємства і забезпечення відповідного рівня його доходності; визначення можливостей подолання негативних тенденцій, що обумовлюють фінансову неспроможність підприємств. На основі дослідження авторами робиться висновок про те, що система моніторингу фінансо-

вої неспроможності підприємств є дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві, є джерелом інформації, що сигналізує про потенційні ризики погіршення фінансового стану підприємств та можливі резерви мобілізації ресурсів для його поліпшення відповідно до контрольованих показників фінансово-господарської діяльності.

The publication is devoted to the research of problems of formation of the system of monitoring of financial insolvency of enterprises in modern conditions. The analysis of publications devoted to the problems of the analysis of financial insolvency of enterprises was conducted and the necessity of construction of a complete system of monitoring of financial insolvency of enterprises was determined. The article states that the system of monitoring financial insolvency of enterprises is a kind of informational system that signals management of an enterprise about the possible dangers that can affect it both from the external and the internal environment, and the result of its use should be increase of solvency, profitability and improvement of financial condition of enterprises with the help of a complex of consistent and interconnected financial transactions, developed on the initiative of enterprise management, and a pledge vlenyh market players. In the study, the authors distinguish six stages of the formation of a system for monitoring financial insolvency of enterprises: the definition of objects of observation in the activities of enterprises; formation of the information base; calculation of financial indicators and their changes in dynamics; analysis of the level of negative tendencies of financial and economic activity of enterprises; substantiation of conclusions and recommendations on improvement of indicators of the financial condition of the enterprise and ensuring an appropriate level of its profitability; Identification of opportunities to overcome the negative trends that determine the financial insolvency of enterprises. On the basis of the study, the authors conclude that the system for monitoring financial insolvency of enterprises is an effective control tool, without which it is impossible to make effective financial decisions to eliminate negative trends in the enterprise, is a source of information signaling the potential risks of deterioration of the financial condition of enterprises and possible reserves. mobilization of resources for its improvement in accordance with controlled indicators of financial and economic activity.

Ключові слова: фінансова неспроможність, фінансовий стан, підприємство, фінансові рішення, фінансово-господарська діяльність.

Key words: financial insolvency, financial condition, enterprise, financial decisions, financial and economic activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З метою швидкої ідентифікації негативних тенденцій, виявлення причин, що їх зумовлюють, та розробки заходів фінансового оздоровлення на підприємствах доцільно впроваджувати систему моніторингу фінансової неспроможності підприємств. Ця система може бути дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві. Одне з головних завдань впровадження системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств полягає у своєчасній розробці стратегічних напрямів подальшої діяльності підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку методів та моделей оцінки фінансової неспроможності підприємств зробили зарубіжні

економісти Г. Спрінгейт, Е. Альтман, У. Бівер, Дж. Таффлер та Г. Тішоу, Р. Ліс, Конан і Гольдер, Аргенті, Ж. Депалян та багато ін. Досліджували теоретичні та прикладні питання фінансової неспроможності також такі вітчизняні вчені: О.О. Терещенко, Н.С. Артамонова, О.І. Продіус, С.О. Черкасова, О.М. Барановська, Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Губар, В.А. Даниленко, О.А. Зоріна, Н.В. Черничко, Д.В. Ящук та ін. Враховуючи важливість напрацювань у теоретико-методологічній базі фінансової неспроможності підприємств, варто відзначити, що окремі методичні аспекти залишаються недостатньо розробленими та особливої уваги заслуговує побудова цілісної системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження механізму формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств у сучасних умовах.

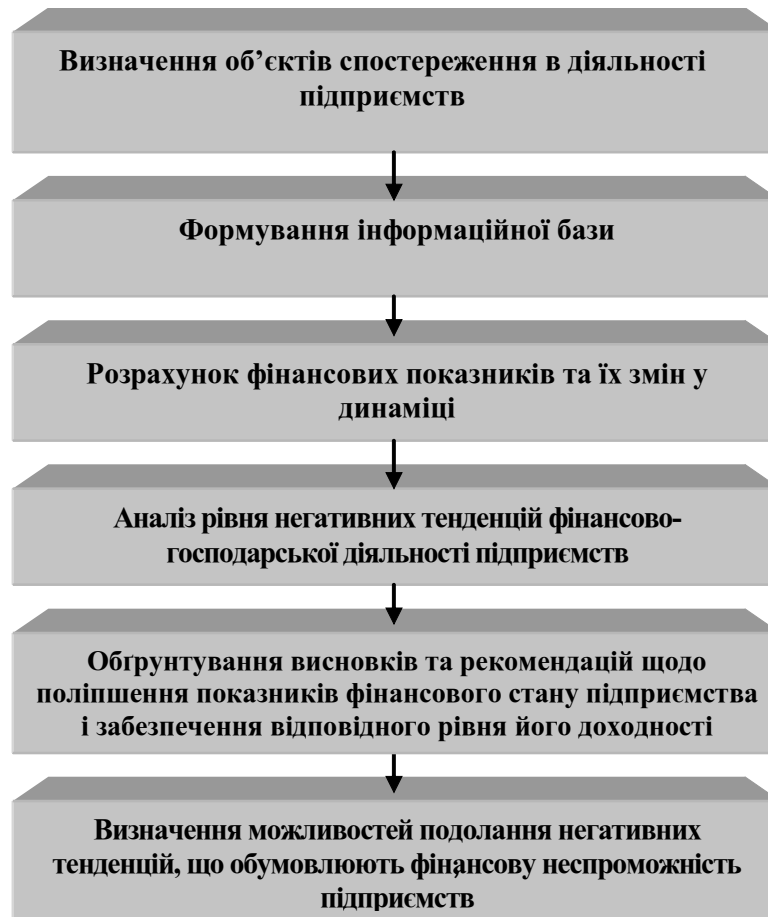

Рис. 1. Етапи формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою швидкої ідентифікації негативних тенденцій, виявлення причин, що їх зумовлюють, та розробки заходів фінансового оздоровлення на підприємствах доцільно впроваджувати систему моніторингу фінансової неспроможності підприємств. Ця система може бути дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві. Одне з головних завдань впровадження системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств полягає у своєчасній розробці стратегічних напрямів подальшої діяльності підприємства.

Результатом використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств повинно бути підвищення платоспроможності, прибутковості та поліпшення фінансового стану підприємств за допомогою комплексу послідовних та взаємопов'язаних фінансових операцій, розроблених за ініціативою менеджменту підприємств, так і зацікавлених суб'єктів ринку. Фінансові рішення менеджменту підприємств повинні бути спрямовані на те, щоб навіть у найскладнішій господарській ситуації, в якій опинилося підприємство, можна було ввести в дію такі фінансові механізми, що дали б змогу подолати труднощі з найменшими для підприємства втратами.

Отже, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств — це своєрідна інформаційна систе-

ма, котра сигналізує менеджменту підприємству про можливі небезпеки, що можуть наплинути на нього як із зовнішнього, так і з внутрішнього середовища.

Система виявляє й аналізує інформацію про приховані обставини, настання яких може призвести до виникнення фінансових ризиків, а також неплатоспроможності підприємства. Першочерговим її завданням є своєчасне виявлення безпосередньої чи опосередкованої фінансової неспроможності підприємства, а також виявлення резервів мобілізації ресурсів підприємства для її запобігання. На базі системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств створюється система управління можливими небезпеками, яка охоплює ідентифікацію небезпек, їх оцінку та усунення. Процес формування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств умовно можна поділити на шість етапів (рис. 1).

На першому етапі застосування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств визначають об'єкт спостереження і виявляють внутрішні та зовнішні чинники впливу на діяльність підприємства. Зовнішні чинники характеризують ситуацію на ринку (партнери, конкуренти, кон'юнктура) та економіко-правові умови функціонування і, як правило, не залежать від підприємницької діяльності. До них належать чинники, пов'язані зі загальною економічною ситуацією, з рівнем інфляції, з специфікою окремих товарних ринків, впливом природних, географічних, транспортних і науково-технічних умов на виробництво і реалізацію продукції.

Внутрішні чинники охоплюють фінансову, виробничу, збутову та організаційну сторони його діяльності. В основному, такі негативні чинники, як зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, послаблення договірної дисципліни, несвоєчасне оновлення асортименту товарної продукції безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві.

Досвід показує, що в ринкових умовах практично всі аспекти діяльності підприємства схильні створювати загрозу фінансової неспроможності. Тому система її прогнозування має охоплювати суттєві сторони діяльності підприємства. З цієї позиції об'єктами спостереження можуть бути:

- динаміка структури капіталу підприємства;
- склад активів підприємства;
- поточні витрати підприємства;
- чистий грошовий потік підприємства;
- поточні фінансові зобов'язання;
- фінансові операції в зонах підвищеного ризику.

На другому етапі системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств вивчають показники, що вказують на розвиток тих чи інших негативних тенденцій. Такими показниками можуть бути: обсяг реалізації товарів, виконаних робіт і наданих послуг, операційні затрати, прибуток підприємства, рівень дебіторської та кредиторської заборгованості, вхідні та вихідні грошові потоки. Для їх обчислення і накопичення достатніми є основні відомості, що містяться в балансі підприємства та звіті про фінансові результати діяльності підприємства.

Третій етап побудови системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств охоплює розрахунок цільових показників та визначення їх динаміки. Наприклад, у ході цього етапу визначають зону безпеки, тобто точку беззбитковості, рівень фінансових показників, достатній для підтримки стабільної ліквідності та платоспроможності підприємства, рівень доходності.

На цьому етапі доцільно використовувати існуючі науково обгрунтовані методики оцінки фінансового стану підприємства та відповідні методичні рекомендації Міністерства економіки України, а саме: "Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства" (Міністерство економіки України, 2010 р.); "Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації" (Міністерство фінансів України, Фонд державного майна України, 2013 р.).

На четвертому етапі використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств аналізують рівень негативних тенденцій діяльності підприємств. На нашу думку, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств є нічим іншим, як передбаченням можливих негативних сценаріїв розвитку підприємства, що можуть призвести до неплатоспроможності й втрати ліквідності даним підприємством, а отже, до неповернення заборгованості і збитків для кредиторів.

Прогнозуванням фінансової неспроможності підприємств науковці і фахівці-практики з фінансового управління займаються уже багато років. Спочатку це питан-

ня намагалися розв'язати на базі емпіричного досвіду, суто експертними методами, що, звичайно, призводило до значних помилок. Згодом, разом із розвитком комп'ютерної техніки, було здійснено ряд спроб розроблення формалізованих методик прогнозування фінансового стану підприємств.

Аналіз та критична оцінка основних моделей прогнозування фінансового стану підприємств дозволили зробити висновок, що одним моделям притаманний фундаментальний підхід, іншим — суто технічне розв'язання проблеми прогнозування. Фундаментальний підхід заснований на зборі й аналізі інформації про підприємство. На підставі зовнішньої інформації оцінюють поточну і перспективну ситуацію в галузі, до якої належить це підприємство, загальний його розвиток. Внутрішні джерела інформації досліджуваного підприємства сприяють прогнозуванню результатів його господарської діяльності на найближчий період. Отже, фундаментальний підхід до оцінювання фінансового становища підприємства зорієнтований на внутрішнє фінансове планування й бюджетування і на оцінку перспективного розвитку суб'єкта господарювання. Технічний підхід до раннього прогнозування неплатоспроможності ґрунтується на аналізі даних звітності минулих періодів.

Враховуючи складність процесу прогнозування фінансової неспроможності та множини його кількісних характеристик, можна констатувати, що його формальне описання, аналіз і, в кінцевому результаті, практичне дослідження можливе лише за вдалого поєднання методів системного аналізу і синтезу та відповідній декомпозиції на конкретні економіко-математичні моделі [2, с. 56].

Нині широко використовують такі економіко-математичні методи отримання, дослідження й аналізу фінансових показників [2, с. 32]:

— методи математичної статистики: вибірковий метод, кореляційний та регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, аналіз динаміки, теорію індексів та ін.;

— методи математичної економіки та економетрії: міжгалузеві баланси, теорію виробничих функцій, аналіз попиту та пропозиції, теорію економічного росту, регіональний аналіз та глобальне моделювання;

— методи економічної кібернетики: системний аналіз, теорію систем управління, теорію економічної інформації та ін.;

— методи дослідження операцій і прийняття оптимальних рішень: математичне програмування (лінійне та нелінійне програмування, дискретне програмування, динамічне програмування, сепарабельне програмування, геометричне програмування); сітьові методи планування та управління, методи теорії ігор, теорії управління запасами, теорії масового обслуговування та ін.;

— методи комп'ютерного моделювання: імітаційне моделювання, ділові ігри.

При використанні моделювання як засобу для описання складних економічних процесів та явищ, вибір, як правило, полягає в отриманні точного числового (зокрема оптимального) рішення за допомогою спрощеної аналітичної моделі або неточного рішення за допомогою імітаційної моделі, що максимально точно відображає закономірності об'єкта, який моделюють. Вибір

адекватного класу методів та моделей пов'язаних із тим, які властивості об'єкта, що моделюють, охоплюють для модельного відображення у процесі дослідження. Оскільки в економіці будь-яке експериментування неможливе, то для дослідження фінансової неспроможності логічно буде обрати математичні методи дослідження.

Прогнозування фінансової стану методами математичного моделювання та системного аналізу становить доволі складну багатоступеневу процедуру, але лише зі застосуванням такого комплексного підходу можна отримати адекватні кількісні оцінки.

Одним із універсальних методів економіко-математичного аналізу є багатофакторний економетричний аналіз. Його зміст полягає в побудові оптимальної економетричної моделі, завдяки якій можна достатньо точно класифікувати підприємства за рівнем їх фінансового стану. Економетричне моделювання дає змогу мати уяву про можливі шляхи економічного розвитку, спрогнозувати ту чи іншу ситуацію, передбачити майбутнє значення економічних показників, вказати інструменти зміни ситуації в бажаному напрямку [1, с. 340].

У світовій практиці найпоширенішими моделями оцінки фінансового стану підприємства є наступні економетричні моделі, які будуються на основі фінансових коефіцієнтів [3—6]:

1. Двохфакторна модель оцінки імовірності банкрутства.
2. Оцінка імовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана.
3. Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану.
4. Оцінка фінансового стану по показниках У. Бівера.
5. Метод рейтингової оцінки фінансового стану (рейтингове число).
6. R-модель прогнозу ризику банкрутства.
7. Прогнозна модель Таффлера.
8. Модель Фулмера.
9. Модель Спрингейта.
10. Узагальнена модель, розроблена на основі дискримінантної функції.
11. PAS-коефіцієнт.

Основою п'ятого етапу використання системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств є отримані аналітичні результати оцінки негативних тенденцій у діяльності підприємства, на основі яких роблять узагальнення та обґрунтовують висновки, вносять рекомендації щодо поліпшення показників фінансового стану підприємства і забезпечення відповідного рівня його платоспроможності та доходності.

Шостий етап застосування системи моніторингу фінансової неспроможності підприємств є найвідповідальнішим, оскільки на основі результатів п'ятого етапу визначають фінансову спроможність підприємства в подоланні негативних тенденцій фінансового стану підприємства. Визначення здатності реалізації внутрішніх фінансових можливостей для уникнення фінансової неспроможності має охоплювати всі сторони його діяльності, які можуть генерувати таку загрозу.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, система моніторингу фінансової неспроможності підприємств є дієвим інструментом контролю, без якого неможливо приймати ефективні фінансові рішення по усуненню негативних тенденцій на підприємстві, є джерелом інформації, що сигналізує про потенційні ризики погіршення фінансового стану підприємств та можливі резерви мобілізації ресурсів для його поліпшення відповідно до контрольованих показників фінансово-господарської діяльності. Ефективність використання такої системи моніторингу підприємств буде залежати від повноти проведених фінансових операцій та використання необхідних інструментів інформаційного забезпечення й контролю, що в сукупності забезпечить підвищення платоспроможності, прибутковості та зміцнення фінансового стану підприємств.

Література:

1. Бабешко Л.О. Основы эконометрического моделирования: учебное пособие. — М.: КомКнига, 2006. — 432 с.
2. Григорків В.С. Моделювання економіки. Ч. 1: навч. посіб. — Чернівці: Рута, 2006. — 124 с.
3. Іщенко Н. А. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства // Вісн. Економічні науки. — 2017. — № 31. — С. 256—265.
4. Матвійчук А.В. Нечіткі, нейромережеві та дискримінантні моделі діагностування можливості банкрутства підприємств / А.В. Матвійчук // Нейронечіткі технології моделювання в економіці. — 2013. — № 2. — С. 71—118.
5. Тридід О.М. Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання: моногр. / О.М. Тридід, О.Г. Тижненко, Л.О. Тижненко. — К.: УБС НБУ, 2011. — 213 с.
6. Altman E. J. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // Journal of Finance. — 1968. — № 4. — P. 589—609.

References:

1. Babeshko, L. O. (2006), *Osnovy ekonometrycheskoho modelyrovannya: Uchebnoe posobie* [Fundamentals of Econometric Modeling: Manual], KomKnyha, Moscow, Russia.
2. Hryhorkiv, V. S. (2006), *Modelyuvannya ekonomiky: Navchalnyy posibnyk* [Modeling of the economy: Teach manual], 2nd ed, Ruta, Chernivtsi, Ukraine.
3. Ishchenko, N. A. (2017), "Diagnostics of the probability of bankruptcy of the enterprise", *Visnyk Ekonomichni nauky*, vol. 31, pp. 256—265.
4. Matviychuk, A.V. (2013), "Fuzzy, neural network and discriminant models for diagnosing bankruptcy of enterprises", *Nejronechitki tekhnolohiyi modelyuvannya v ekonomitsi*, vol. 2, pp. 71—118.
5. Trydid, O.M. (2011), *Ekonomiko-matematychni modeli otsinky finansovoho stanu subyektiv hospodaryuvannya: monohrafiya* [Economic-mathematical models of estimation of financial condition of business entities: monograph], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.
6. Altman, E. J. (1968), "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", *Journal of Finance*, vol. 4, pp. 589—609.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.